

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Θ. ΣΤΑΘΗ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΗΣ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ε ἰ σ ῆ γ η σ η

κατ' ἀνάθεση

ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου

ἔστερα ἀπὸ τέσσερις ἀλλεπάλληλες συσκέψεις
στὸ γραφεῖο του στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν
τὴν 27 Μαρτίου, τὴν 25 Ἀπριλίου, τὴν 1 καὶ 22 Ἰουνίου 2001

☛ “περὶ ἐξηγήσεως τῆς σημειογραφίας
καὶ περὶ χρήσεως τῶν ὑφесо-διέσεων
καὶ περὶ ὀνοματοδοσίας τῶν ἤχων
καὶ περὶ παρεμφερῶν ἄλλων θεωρητικῶν θεμάτων
καὶ περὶ τοῦ πρακτέου”

ΑΘΗΝΑ, 6-7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001

Προοίμιο

Μακαριώτατε,
καὶ ὁμότεχνοι πάντες·

Καὶ χάριτας ὁμολογῶ καὶ τὴν δεινὴν θέση στὴν ὁποία περιῆλθα ἐκδιηγούμαι. Ἡ σύνταξή μας Εἰσηγήσεως, ποὺ ἡ Μακαριότητά σας μοῦ ἀνέθεσε, κατὰ τὴν εὐμενῆ της διάθεση ἀπέναντι τῆς μουσικολογιότητός μου, γιὰ θέματα ποὺ ὡς μὴ ὄφειλε ἀνεκφυῖαν καὶ ταλανίζουσαν τὴν συμπαθέστατη τάξη τῶν ψαλτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, εἶναι πράγμα δυσχερίστο, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἐνασχόλησή μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, δηλαδὴ τὴν Ψαλτικὴν Τέχνην καὶ θεωρίαν καὶ πράξιν, εἶναι ἀπ' τὰ ἀγαπητότατα ἐπιτηδεύματα τῆς ζωῆς μου. Κι ἡ δεινὴ μου θέση εἶναι τὸ πῶς νὰ πῶ τὰ ὅσα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, αὐτονόητα κανοναρχεῖ ἡ προσέγγισή καὶ μόνον μὲ τὴν φίλην τέχνην καὶ ἐπιστήμην τῆς Ψαλτικῆς μας, δηλαδὴ ἡ Ψαλτικὴ ὡς Πράξις καὶ ἡ Μουσικολογία ὡς ἱστορία καὶ θεωρία καὶ προσδιορισμὸς κανόνων, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά οἱ φίλοι καὶ ὁμόζηλοι τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, οἱ ψάλτες μας, τὰ ὅχι πάντοτε αὐτονόητα αἰτιῶνται καὶ δυσπιστοῦν ἔναντι τῆς μουσικολογικῆς ἐρεῦνης ἢ καὶ αὐθαιρετοῦν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ψαλμωδίας.

Και αυτονόητα πράγματα στην επιστήμη και την έρευνα είναι η αναζήτηση τής αλήθειας πάντοτε, με την διακρίβωση ιστορικών, σημειογραφικών, παλαιογραφικών, μορφολογικών, προσωπογραφικών και άλλων στοιχείων, που ο άμητος των χειρογράφων και η πατροπαράδοτη, σε όλο το εύρος των άπαντα-χοῦ ἑλληνοφώνων ὀρθοδόξων τόπων λατρείας, –και ὄχι σε στενὰ τοπικιστικά και μόνο ὅρια–, και διαφυλάσσει και προσφέρει για “τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές”. Τὰ τυχόν νέα τεκμήρια, και εἶναι πάλι αυτονόητο ὅτι δημοσιοποιοῦνται, συμβάλλουν στὸν ἀποσαφηνισμό διαφόρων πτυχῶν που οἱ πατέρες μας τῶν προηγουμένων γενεῶν δὲν γνώριζαν και δὲν μπόρεσαν νὰ φωτίσουν, και στὴν βελτίωση τῆς τεχνικῆς και τοῦ συστήματος τῆς σημειογραφικῆς καταγραφῆς και ὀνοματοδοσίας. Ἡ επιστήμη δὲν εἶναι στατική, ὅταν μάλιστα ἀφορᾷ σε μιὰ τέχνη, τὴν κατ’ ἐξοχὴν αὐλὴ και ἐλεύθερη, τὴν μουσική, ἢ ψαλτικὴ στὸ προκείμενο.

Τὰ ὄχι πάντοτε και ὄχι ἀπαραίτητα αυτονόητα, εἶναι τὰ ὅσα εἴτε ὡς αἰτιάσεις, εἴτε ὡς δυσπιστίες, ἀκόμα και ὡς ὕβρεις και λοιδωρίες, ἐκ μέρους κάποιων ψαλτῶν και λέγονται και γράφονται, μάλιστα τὸν τελευταῖο καιρὸ ὡς πλημμυρίδα στὰ ψαλτικά ἐντυπα, κατὰ τῶν ‘ἀφώνων’ τάχα και ‘ἀκαλλιφώνων’ ἐπιστημόνων μουσικολόγων και καθηγητῶν Πανεπιστημίων, ὡσὰν νὰ πρόκειται για μιὰ κατηγορία ἀνθρώπων που βάνεται νὰ ξεθεμελιώσει τὴν παράδοση. Και δὲν εἶναι αυτονόητα πράγματα αὐτὰ γιατί δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ γνώση τῶν πραγμάτων· εὐκόλα ἐλέγχονται ὡς ἀνακριβῆ. Οἱ ψάλτες δὲν παρακολουθοῦν συνήθως τὴν ιστορικοθεωρητικὴν ἔρευνα, και “δὲν

ἀναγινώσκουν” τὴν πληθὺ τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων ποὺ πρὸς τελευταῖες δεκαετίες κυκλοφορήθηκαν, καὶ ὅταν “ἀναγινώσκουν” ἴσως “δὲν γινώσκουν” πάντοτε τὰ γραφόμενα. Ἐνῶ τὸ ἀντίθετο δὲν συμβαίνει· οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες ‘μουσικολόγοι’ – ψάλτες, τοὺς ὁποίους οἱ ‘πρωτο’ – ψάλτες μέμφονται, γνωρίζουν ἀπείρως περισσότερα ἀπὸ αὐτοὺς ψαλτικὰ μαθήματα, καὶ βέβαια καὶ ὅλα τὰ δικά τους μελοποιήματα. Καὶ ἂς μὴ θιγῆ ἔδω ἐκτενῶς ἡ ὑποκρισία κατὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ρόλου τοῦ ‘τιμητοῦ’ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τάχα ὅτι παραφθείρεται ἡ ἑρμηνεία κατὰ πῶς ἡ καθιερωμένη Νέα Μέθοδος τῶν τριῶν Διδασκάλων ὀρίζει καὶ διδάσκει, ἐνῶ τὴν ἀπεμπολοῦμε ψάλλοντας καὶ διδάσκοντας δίφωνη καὶ τρίφωνη καὶ τετράφωνη Εὐρωπαϊκὴ Μουσικὴ, ποὺ σαφῶς δὲν ὀρίζει ἡ Νέα Μέθοδος, καὶ στρεφόμεσθε κύβλας ἐναντίον τῶν ἀκραιφνῶν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐρευνητῶν καὶ ψαλτῶν!

Αὐτονόητο, λοιπόν, εἶναι ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει πέρασ τῶν ἀναζητήσεών της καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδισθῆ νὰ πραγματοποιεῖται. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἡ Ψαλτικὴ εἶναι καὶ τέχνη, καὶ εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερη, ὡς ἀπόλυτη ἔκφραση καὶ δημιουργημα τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο «ὅπου θέλει πνεῖ» καὶ πάντοτε ἐμπνέει γιὰ νέα μελουργήματα. Ἡ ψαλμωδία ὁμως στὸν πάντιμο χῶρο τῆς λατρείας εἶναι ἡ πάγκοινη ἔκφραση τῶν συναισθημάτων τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ἀναφορά τους στὸ Θεό, καὶ λειτουργεῖ ἄρα μὲ συγκεκριμένους μορφὲς ἐκφράσεως, ὅπως ἡ Λειτουργικὴ καὶ ἡ Θεωρία τῆς Ψαλτικῆς διαμορφώνει καὶ κανονίζει. Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ψάλτες καὶ θεωρητικοὶ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης δὲν εἶναι δυὸ ξεχωριστὰ καὶ ἀλληλοσυγ-

κρουόμενα μεγέθη, όπως γράφεται τον τελευταίο καιρό και πρέπει γρήγορα να επανορθωθεί, αλλά οι διάκονοι της μᾶς και ἀδιάρετης ψαλτικῆς ὑποθέσεως. Καὶ οἱ μουσικολόγοι γνωρίζουν νὰ ψάλλουν, κατὰ τὸ χάρισμα ποὺ τοὺς δόθηκε· καὶ οἱ ψάλτες πρέπει νὰ γνωρίζουν ἱκανὰ θεωρητικά, κατὰ τὸν ὁμόρροπο μὲ τὴν καλλιφωνία τους ζῆλο ποὺ πρέπει νὰ ἀναπτύξουν. Αυτόν-νόητο ἀκόμα εἶναι ὅτι οἱ ψάλτες πρέπει νὰ μὴ παραθεωροῦν τὰ ὅσα περὶ τὴν θεωρία τῆς Ψαλτικῆς προσφέρει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα· καὶ ἡ ἔρευνα εἶναι εὐλογία Θεοῦ, ὅπως καὶ τὸ χάρισμα τῆς καλλιφωνίας. Ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι νὰ γοητεύεται ἀπ' τὰ περιεργωδέστερα νέα πράγματα καὶ νὰ θέλει νὰ τὰ περιεργασθῇ· καὶ εἶναι θαυμάσιο καὶ πηγὴ γνώσεως νὰ παίρνει κανεὶς τὴν στάση τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων· «ἀκουσόμεθά σου πάλιν». Ὁ Πέτρος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος, κατὰ τὸ Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου (σ. LIII-LIV, § 79) «ἐμέμφετο τὸν Ἰάκωβον παραβαίνοντα τὸν ρυθμὸν τῶν προσομοίων ... καὶ ἔλεγεν· ἂν ἤξευρα ὅτι εὐρίσκεται τις εἰδήμων τῆς Χειρονομίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, μὲ ὅλην μου τὴν πενίαν ἐπήγεν καὶ ἐμαθήτευα εἰς αὐτὸν δι' αὐτήν».

Μακαριώτατε, καὶ φίλοι ὁμότεχνοι ψάλτες, «ἀκούσωμεν πάλιν» τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ. Καὶ εἶναι εὐλογία Θεοῦ ὅτι οὔτε πρέπει νὰ ἀναμένουμε ἕναν Ἀπόστολο νὰ μᾶς τὰ πῆ, οὔτε πρέπει νὰ πᾶμε στὴν Ἀμερικὴ νὰ τ' ἀκούσουμε· εἶναι ἐδῶ μπροστά μας στὰ χειρόγραφα καὶ τὴν παράδοση, κι εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ποὺ πρέπει νὰ κοιταχτοῦμε στὰ μάτια καὶ νὰ ἀλληλοδιδασχτοῦμε.

Ἡ διάρθρωση τῆς Εἰσηγήσεως περὶ τοῦ πρακτέου στὸ προ-
κείμενο θέμα, παίρνει τὴν ἀκόλουθη μορφή·

Α'. Συνοπτικὸ Χρονικὸ·

- α. Ἡ σύγκληση ἀπ' τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο τεσ-
σάρων συσκέψεων τῆς ἡμερομηνίας 27/3, 25/4, 1/6 καὶ
22/6/2001
- β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφή γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς
ἀναπτύξεως

**Β'. Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ
ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση**

Γ'. Τὸ θέμα, καθαυτό·

- α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε
- β. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία
- γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίηση σημαδιῶν
- δ. Διάκριση: νέες δημιουργίες ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀνα-
λυτικὴ καταγραφή

Δ'. Θεωρητικὴ ἔρευνα·

- α. Ὄνομασίες τῶν ἤχων
- β. Εἰσαγωγή τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν
- γ. Ἡ χρῆση τῶν ὑφεσο-διέσεων, ἢ 'συστηματικὰ θέματα'

Ε'. Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία·

Ἐπιτροπὴ γιὰ μελέτη καὶ καθορισμὸ καὶ ἐπιβολὴ πορισμά-
των, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῆς Μουσικῆς.

Α'.

α. Συνοπτικό χρονικό. Η σύγκληση τῶν συσκέψεων.

§ Για τὴν ὑπόθεση τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, καὶ γιὰ ἄλλα παρεμφερῆ θεωρητικὰ θέματα, πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συσκέψεις στὸ γραφεῖο τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπή, μὲ πρωτοβουλία συγκλήσεως τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὕστερα ἀπὸ μιὰ πρόταση τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Χαριλάου Ταλιαδώρου σὲ μιὰ ἐπίσκεψή του στὸν Ἀρχιεπίσκοπο, καὶ παράλληλο αἴτημα τοῦ προέδρου τῆς Ὀμοσπονδίας Συλλόγων Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος Πρωτοψάλτου κ. Χρήστου Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος παρέστησε ὡς ἴμεγα σχίσμα» στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμον τὴν διαφορὰ ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῆς Ψαλτικῆς, ὅπως διενεργεῖται κυρίως ἀπ' τὸν Πρωτοψάλτη κ. Λυκοῦργο Ἀγγελόπουλο καὶ ἄλλους συνεργάτες του, ποὺ ψάλλουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ διδάσκουν καὶ δημοσιεύουν βιβλία θεωρητικά, ἀπότοκα τῆς διδασκαλίας τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Σίμωνος Καρᾶ. Καὶ τὸ ὅλο πρᾶγμα κορυφώθηκε καὶ ἀπλώθηκε μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου μὲ θέμα «Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης» ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ ὑποφαινόμενος Γρηγόριος Στάθης, καὶ πραγματοποιήθηκε ὀργανωμένον ἀπ' τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ τριήμερον 3-5 Νοεμβρίου 2000, στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ Συνεδρίου ἐκδηλώθηκαν μὲ ἔντονον καὶ ἀνοίκειον, κάποιες φορές, ὕφος οἱ ὑποβόσκουσες ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιπρ-

ρήσεις καὶ ἀπαξιώσεις καὶ κατακραυγές κατὰ τοῦ Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ 'συστήματος' τοῦ Καρᾶ, ὅπως λέγουν.

§ Μετὰ τὸ Συνέδριο οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἀμφισβητήτες, ἀπ' τὴν καθιερωμένη χορεία τῶν πρωτοψαλτῶν, δηλαδή ὁ κ. Ἀθανάσιος Καραμάνης, ὁ κ. Μανώλης Χατζημάρκος, ὁ κ. Βασίλειος Κατσιφῆς, καὶ οἱ Δημήτριος Ἰωαννίδης καὶ Ἰωάννης Δαμαρλάκης ἀπ' τὴν Κρήτη, προχώρησαν σὲ δημοσιεύματα στὸν ψαλτικό περιοδικὸ τύπο, μὲ παρανόηση παντελεῖ τῶν γενομένων στὸ Συνέδριο καὶ μὲ ἀσύστατες κατηγορίες καὶ κατὰ τοῦ προσώπου μου, ὅτι συνευδόκησα μὲ τὴν 'Καραϊκὴ' παράταξη καὶ ἐμπόδισα τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τῶν ψαλτῶν νὰ ποῦν καὶ νὰ κατακεραυνώσουν τοὺς 'Ἀγγελοπουλικούς', ὅπως θεωροῦν αὐτοὶ τὰ πράγματα. Δὲν ἦταν τότε, καὶ φοβᾶμαι δὲν εἶναι ἀκόμη σὲ θέση νὰ κάνουν διάλογο μὲ ἐπιστημονικὸ λόγο, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ κατανοήσουν κάποια ἀδιαμφισβήτητα πράγματα καὶ νὰ τὰ παραδεχθοῦν. Τὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύτηκαν καὶ κάποια ποὺ δὲν δημοσιεύτηκαν, τὰ ἔστειλαν στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλο, σὲ ὅλους τοὺς Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, σὲ Ὑπουργούς, σὲ Μουσικολόγους καὶ δὲν ξέρω σὲ ποιούς ἄλλους. Καὶ μὲ τὴν ἀναγραφή σ' ἓναν φάκελο τοῦ ὀνόματός μου καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ σπιτιοῦ μου, χωρὶς κανένα διαβιβαστικὸ σημεῖωμα, τὰ κοινοποίησαν καὶ σὲ μένα.

§ Ἐκρίνα πῶς δὲν ἔπρεπε ν' ἀπαντήσω σὲ τέτοιου εἴδους συμπεριφορά, παρ' ὅλο ὅτι μοῦ διαμηνύθηκε σχετικὰ ἀπὸ ἀρμόδιες πλευρές. Ἐτοίμασα τὸ "Χρονικὸ καὶ τὰ Πορίσματα"

τοῦ Συνεδρίου τὰ ὁποῖα παρέδωσα καὶ δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ Ἐκκλησία, στὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου 2001. Στὸ κείμενο αὐτό, τὴν ἀρμόδια καὶ ὑπεύθυνη ἀπάντηση, περιέχονται καὶ δύο παράγραφοι σχετικὲς μὲ τὴς αἰτιάσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, μὲ πνεῦμα μουσικολογικῆς καὶ συνεδριακῆς παιδαγωγίας.

§ Ἡ κατάσταση, λοιπόν, αὐτὴ περὶ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ποὺ παρουσιάστηκε ὡς ἐπικίνδυνη τάση καὶ ἄσχημα καὶ αἵρεση στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμο, κορυφώθηκε καὶ μὲ τὴν προσφυγὴ στὰ δικαστήρια ἐκ μέρους τοῦ κύκλου τοῦ κ. Λυκούργου Ἀγγελόπουλου καὶ τοῦ κ. Γεωργίου Κωνσταντίνου, συγγραφέως καὶ ἐκδότη τοῦ ἑνὸς Θεωρητικοῦ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ ὁποῖο πολὺ κατέκριναν οἱ ἀμφισβητίες καὶ μὲ ἀκομψες ἢ καὶ ὑβριστικὲς φράσεις δήλωσαν καὶ ἔγραψαν ὅτι πρέπει νὰ ἀκαθῆται αὐτὸ τὸ βιβλίον. Ἡ δικαστικὴ ἀγωγή στρέφεται κατὰ τῶν κυρίων Β. Κατσιφῆ καὶ Δ. Ἰωαννίδου, Μανώλη Χατζημάρκου καὶ Χρήστου Χατζηνικολάου, καὶ ζητεῖται ἓνα ὑπέρογκο ποσό, πολλῶν ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἀπὸ τὸν καθένα γὰρ τὴν ἡθικὴ ζημίαν ποὺ προκάλεσαν.

§ Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν τροπὴ τῶν πραγμάτων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔκρινε καλὸ νὰ συγκαλέσει σὲ εἰδικὴ σύσκεψη, σὲ πρώτη φάση, τὸν κ. Γαλιαδῶρο, ὁ ὁποῖος ἔθεσε ὄρο νὰ παρευρίσκομαι κι ἐγώ, τὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὸν κ. Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Ὁμοσπονδίας κ. Παναγιώτη Μαρούλη.

§ Σ' αὐτὴν τὴν πρώτη σύσκεψη, 27 Μαρτίου 2001, ἔγινε μιὰ πρώτη προσπάθεια ἐντοπίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ θέμα-

τος σπὶς πραγματικὲς του διαστάσεις. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ποὺ φανέρωσε τοὺς λόγους τῆς συγκλήσεως αὐτῆς τῆς συσκέψεως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του μαζὶ γιὰ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ὁ λόγος πέρασε στὴν ταπεινότητά μου, γιὰ μιὰ πρώτη ἀποτίμηση. Εἶπα, –ὁ κ. Μαρούλης κρατοῦσε κάποιες σημειώσεις γιὰ Πρακτικά–, “ὅτι τὸ θέμα ἔχει κυρίως ἐρμηνευτικὲς διαστάσεις τῆς σημειογραφίας κατὰ τὴν ψαλμώδηση ἀπ’ τοὺς ψάλτες· ὅτι ἡ γνώση τῆς σημειογραφίας στὴν πρωτότυπη μορφή καὶ σπὶς πρῶτες ἐξηγήσεις της εἶναι ὁ βασικὸς ὁδηγός, νὰ δοῦμε δηλαδὴ τί ἐξήγησαν οἱ Τρεῖς Διδάσκαλοι καὶ τί ἄφησαν ἀνεξήγητο, τὸ ὁποῖο ἂν γνωρίζουμε καὶ ἐξηγοῦμε ἐμεῖς σήμερα, δὲν σημαίνει ὅτι παραβιάζουμε τὴν Νέα Μέθοδο· ὅτι στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου πρέπει νὰ διακρίνουμε τί ὑπαγορεύεται ἀπ’ τὴ σημειογραφία νὰ ἀποδίδουμε καὶ τί ὁ κάθε ψάλτης προσθέτει, πέρα ἀπ’ τὴν πρωτότυπη σημειογραφία, κι ἂς θεωρεῖ αὐτὸς ὅτι ἀποδίδει σωστὰ τὴν σημειογραφία, κι ἂς ἐπικαλεῖται τὴν ὅποια στερρὴ παράδοση τοῦ ὁποιοῦ δασκάλου του· ὅτι, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐρμηνευτικὲς ἀποδόσεις, ποὺ σαφῶς δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ’ τὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ τὴν παράδοση, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε πὺς μὲν ἀποδόσεις τῶν μὲν ψαλτῶν ὀρθές, καὶ πὺς ἄλλες τῶν ἄλλων ψαλτῶν ἢ τῶν ἐπιστημόνων ἢ μὴ ψαλτῶν, ὅπως κατηγοροῦν οἱ ὀλιγομαθεῖς ἢ καὶ ἀδαεῖς σὲ βάθος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης τῆς Ψαλτικῆς, μὴ ὀρθές· καὶ ὅτι, ἄρα, δὲν ὑπάρχει μέγα χάσμα, καὶ δυὸ ὄχθες, καὶ δυὸ παρατάξεις, ἀλλ’ ὅτι χρειάζεται γνώση, γνώση, γνώση”. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κατενόησε τὸ πρᾶγμα.

§ Ο κ. Ταλιαδῶρος ἤθελε νὰ πῆ αὐτὰ ποῦ ἤθελε νὰ πῆ στὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὰ εἶπε· ὅτι, “ποῦ τὰ βρήκατε αὐτὰ· εἶναι τοῦ Καρᾶ, ὁ ὁποῖος ἄνθρωπος δὲν ἦταν ψάλτης, ὅτι νὰ τὰ σταματήσετε, νὰ ψάλετε ἐσεῖς ὅπως θέλετε, δική σας ὑπόθεση, ἀλλὰ νὰ μὴ τὰ διδάσκετε· ἓνα εἶναι τὸ σύστημα, τὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο”. Πάνω σ’ αὐτὰ εἶπε καὶ ὁ κ. Χατζηνικολάου ὅτι “τὸ πρᾶγμα ἔχει διαστάσεις, ἐπειδὴ αὐτοὶ δικτυώθηκαν καὶ τὰ βιβλία τους προωθοῦνται μέσω τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας σὲ ὅλα τὰ Σχολεῖα· ὅτι οἱ περισσότεροί δάσκαλοι τῆς Μουσικῆς ἔχουν μπολιαστῆ μ’ αὐτὴν τὴν θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ διδάσκουν ἔτσι· ὅτι ὑπάρχει ἀπόβγωση στὰ παιδιὰ ποῦ λένε ὅτι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, κι ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας”. Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος ἀπ’ τὴ μεριά του ἄρχισε νὰ ἀμύνεται μὲ εὐθεῖες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν κ. Ταλιαδῶρο· δηλαδή, “πῶς ψάλλεις ἐσύ, ποῦ ἔμαθες ψαλτικά· ὅταν ψάλλεις ψάλλεις ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ διδάσκαλός σου ἢ βάζεις καὶ προσωπικὴ ἐρμηνεία; Αὐτὸ κάνω κι ἐγώ, εἶπε· προσπαθῶ νὰ ἀποδώσω τὰ σημάδια, τὰ διαστήματα, γενικὰ τὴν ἔκφραση, κατὰ πῶς τὰ Θεωρητικά, ὄχι ὁ Σίμων Καρᾶς, ἀλλὰ ὁ Χρῦσανθος λέγει καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881. Τὴ διάβασες, κ. Ταλιαδῶρε, αὐτὴν τὴν «Στοιχειώδη διδασκαλία;»· καὶ λέγει ἐτοῦτο κι ἐκεῖνο καὶ τὰ ἄλλα· καὶ τὰ ἀπηχήματα, ἐπειδὴ ἔγινε σχετικὸς λόγος, κι αὐτὰ διδάσκονται στὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου· καὶ οἱ ἔλξεις, κι αὐτὲς προσδιορίστηκαν στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881”...

§ Ἡ ὥρα εἶχε περάσει· ὁ κ. Ταλιαδῶρος ξαναεἶπε πῶς “πρέ-

πει νὰ τὰ ἀφήσετε αὐτὰ καὶ νὰ ἀκολουθεῖτε τοὺς ψάλτες ποὺ ἀνάλωσαν τὴ ζωὴ τους ψάλλοντας ὅπως παρέλαβαν, καὶ θὰ εἰρηνεύσουμε ὅλοι. Αὐτὸ τὸ παιδί τὸν Γεώργιο Κωνσταντίνου νὰ τὸν φέρουμε ἐδῶ νὰ μᾶς πῆ γιατί γράφει αὐτὰ ποὺ γράφει καὶ νὰ μᾶς ψάλλει ὁ ἴδιος αὐτὰ ποὺ γράφει· δὲν ψάλλονται σᾶς λέω. Νὰ ρθῆ ἐδῶ νὰ τὸν ἐξετάσω ἐγώ”.

§ Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ ἀποφασίστηκε νὰ διευρυνθῆ ἡ Ἐπιτροπὴ μέχρι τὸν ἀριθμὸ δώδεκα καὶ νὰ συσκεφθοῦμε πάλι τὴν 25 Ἀπριλίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε, σὲ δική μου παρατήρηση καταληκτῆρια ὅτι τὸ θέμα εἶναι ἐπιστημονικὸ στὴν οὐσία του, “νὰ παρακληθῆ ὁ κύριος καθηγητὴς, ὁ κ. Στάθης, νὰ μᾶς κάνει μιὰ εἰσήγηση σχετικὴ νὰ διαφωτισθοῦμε ὅλοι γιὰ τὴς διάφορες πτυχὲς τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας”. Εὐχαρίστως ἀποδέχθηκα καὶ εἶπα ὅτι θὰ ἐτοιμάσω σὲ φωτοτυπίες δύο παραδείγματα, στὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ σὲ διαδοχικὲς ἐκτυπώσεις μέχρι σήμερα, ὅπου θὰ φαίνονται οἱ ἀλλαγές. Τὰ παραδείγματα θὰ εἶναι ὁ εἰρμὸς “Πεποικιλμένη” καὶ τὸ “Κύριε ἐκέκραξα” σὲ ἀ΄ ἤχο. Οἱ ἄλλοι μουσικῶτατοι ποὺ προτάθηκαν ἦταν οἱ κύριοι: Ἀντώνιος Ἀλυγιζάκης, Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, Δημήτριος Νεραντζῆς, Γεώργιος Ἀγγελινάρας, Ἰωάννης Ἀρβανίτης, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, καὶ ὕστερα ἀπὸ δική μου πρόταση καὶ κάποιος ἀπ’ τὸν «Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς», ὁ κ. Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, ἐφ’ ὅσον οἱ ἀναφορές μας εἶναι καὶ στὸ θεωρητικὸ ἔργο τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ.

§ Τὸ σύντομο Χρονικό, γιὰ τὴν προϊστορία τοῦ θέματος καὶ τὴν πρώτη προσπάθεια ἐντοπισμοῦ του σπὺς πραγματικὲς διαστάσεις του κατὰ τὴν πρώτη σύσκεψη μὲ σχετικὴ φόρπιση, τελειώνει ἐδῶ. Οἱ τρεῖς ἄλλες πολύωρες συσκέψεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν μὲ διευρυμένη τὴν ομάδα, –ἀπουσίασε λόγω ἀδυναμίας του νὰ ἀνταποκριθῇ ὁ κ. Γ. Ἀγγελινάρας–, ἔγιναν πὺς ἡμερομηνίες 25/4, 1/6 καὶ 22/6/2001, πάντοτε στὸ γραφεῖο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπή. Κατὰ τὴν τελευταία σύσκεψη ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος ἀνέθεσε στὴν μουσικολογιοτήτά μου τὴν σύνταξη τῆς παρούσης Εἰσηγήσεως γιὰ τὴν σύσκεψη τῆς 18 Σεπτεμβρίου 2001. Καὶ θὰ ἀποφασισθῇ ἡ περαιτέρω ἐνασχόληση μὲ τὸ προκείμενο θέμα.

β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφή γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως

§ Γραπτὲς εἰσηγήσεις κατέθεσαν καὶ ἀνέγνωσαν κατὰ πὺς συσκέψεις οἱ: Γρ. Θ. Στάθης, Χαρίλαος Ταλιαδῶρος, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, Δημήτριος Νεραντζῆς, Χρῆστος Χατζηνικολάου, Γεώργιος Κωνσταντίνου (ἠχητικὰ δείγματα καὶ καταγραφή μαγνητοφωνήσεων), Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, Λυκοῦργος Ἀγγελόπουλος.

§ Ὅλοι συνεζήτησαν πὺς διάφορες εἰσηγήσεις, σὲ μικρὸ μᾶλλον βαθμό. Ἦταν φανερό ὅτι ἡ εἰδικὴ καὶ διεξοδικὴ συζήτηση γιὰ τὴν πληθώρα τῶν λεπτομερειῶν ποὺ εἰχθησαν, δὲν ἦταν ἐφικτή. Οἱ Κωνσταντίνου καὶ Ἀρβανίτης, ποὺ δὲν παρουσίασαν εἰδικὴ γραπτὴ εἰσηγήση, ἔκαναν προφορικὴ ἀνάπτυξη

τῶν ἀπόψεών τους. Διάλογος ἔντονος ἔγινε κατὰ διαστήματα μεταξὺ τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Ταλιαδῶρου καὶ τῶν κκ. Κωνσταντίνου καὶ Ἀγγελοπούλου.

Β'.

Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση·

α. Τὴν μία τάση συνθέτουν οἱ ἐγκαλοῦντες γιὰ αὐθαιρεσία κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Χ. Ταλιαδῶρος, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Μανώλης Χατζημάρκος καὶ ὁ Πρωτοψάλτης κ. Χρῆστος Χατζηνικολάου, ἐνεργῶν καὶ ὑπὸ τὴν συνδικαλιστικὴ ιδιότητα τοῦ Προέδρου τῆς ΟΜ.Σ.Ι.Ε. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ὀμοσπονδίας κ. Π. Μαρούλης περισσότερο ἠκροᾶτο. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Ζ. Νικολέρης μὲ τὸ ὑπόμνημά του ἐξέθεσε πῆς ἀπόψεις του, πού ὑπεραμύνονται τὴν παραδεδωμένη διδασκαλία, καὶ κατὰ τοῦτο ἐμμέσως εἶναι κατὰ τῶν ἐγκαλουμένων. Τονίζεται ἀπὸ μέρους τους ἐμμονὴ στὴν ἀκλινῆ ψαλτικὴ παράδοση, ὅπως οἱ ἴδιοι τὴν ἐννοοῦν.

β. Οἱ ἐγκαλούμενοι εἶναι βασικὰ δύο, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Λ. Ἀγγελόπουλος, καὶ ὁ κ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, συγγραφεὺς καὶ ἐκδότης σχετικοῦ Θεωρητικοῦ μὲ τίτλο «Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» (Ἀθήνα 1997 καὶ 1998), πού περιέχει πῆς ἀυθαιρέσιες. Ἐγκαλούμενο εἶναι καὶ ὄλο τὸ σύστημα τοῦ Σίμωνος Καρᾶ. Ὁ κ. Ἀναστάσιος Φω-

τόπουλος, παρ' όλο ότι δέν παρίστατο ώς επίσημος εκπρόσωπος του "Συλλόγου πρός διάδοσιν τής Έθνικής Μουσικής", είχε λόγο άπαντητικό. Ο κ. Ιωάννης Άρβανίτης δέν έγκαλείται ευθέως, άλλ' ώς προσκείμενος στην περι τον Άγγελόπουλο ομάδα και τά αυτά πρεσβεύων, κατά τις συσκέψεις τοποθετήθηκε σ' αυτήν την ομάδα. Και οι έγκαλούμενοι, κατά δίκαιο μέτρο, έγκαλοϋν τους έγκαλοϋντας αυτούς για ανεπίγνωστη αυθαιρεσία και ώς πρός την αναλυτική σημειογραφική καταγραφή και ώς πρός την απόδοση τών ψαλμάτων.

§ Ανάμεσα άπ' τις δυό αυτές σαφείς τάσεις εύρίσκονται οι κύριοι Γρηγόριος Στάθης, Αντώνιος Άλυγιζάκης και Άχιλέας Χαλδαιάκης, οι όποιοι υπό την ιδιότητα τών πανεπιστημιακών διδασκάλων, όπως και ο κ. Ιωάννης Άρβανίτης (μέ σύμβαση), γνωστές και τής θεωρίας και τής πράξης, –παρά τις άδικες και υποτιμητικές προσβολές άπ' τους ψάλτες–, έκριναν ότι το όλο πρᾶγμα χρήζει περαιτέρω έρεύνης, πρός άποσαφήνιση πολλών πτυχών του, ότι και ή τέχνη είναι έλεύθερη, άλλ' ότι και ή επιστήμη δέν μένει σέ στεγανά· πάντοτε προέχει ή έρευνα για αναθεωρήσεις και βελτιώσεις. Ο Γρ. Στάθης, μέ την πρώτη γραπτή εισήγησή του στην συζήτηση, ειδικά για την ιστορία τής χρήσεως τών συγκεκριμένων έκφραστικών σημαδιών, κατέδειξε την παράλληλη χρήση τών σημαδιών μέ την διδασκαλία τής Νέας Μεθόδου που τά απέκλεισε, και την αναγκαιότητα τών σημαδιών αυτών, κυρίως για λόγους κωδικοποιήσεως συγκεκριμένων μελισμών· ή κωδικοποίηση έγγυάται την διατήρηση τής παραδόσεως και συγχρόνως είναι κριτής τών νεωτερισμών, και μάλιστα τών έκφραστικών αυθαι-

ρεσιῶν, πού πάντοτε εὐτελίζουν τὴν τέχνη. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Δ. Νεραντζῆς, ὅπως ἐξάγεται ἀπ' τὴν γραπτὴ εἰσήγησή του καὶ πὺς παρεμβάσεις του, κινεῖται σ' αὐτὸν τὸν χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς στὴν Ψαλμική, μὲ συνεπικόουρο γνώμονα καὶ τὴν προφορικὴ παράδοση.

Γ'.

Τὸ θέμα, καθ'αυτὸ.

§ Τὸ θέμα, στὴν ἐπιφανειακὴ του ὄψη, μοιάζει ἀπλό· πρόκειται γὰρ τὴν ψαλμική ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου, πού ὡς γνωστὸ προέκυψε ὡς τρίτος σταθμὸς στὴν ἐξέλιξη τῆς σημειογραφίας, στὸν περίβολο τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ ἐγκαινίασε τὴν τέταρτη περίοδο, “τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, 1814 μέχρι σήμερα”. Κάτω ὅμως ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ προηγούμενη ἀδιάκοπη φωνητικὴ καὶ σημειογραφικὴ παράδοση τῆς Ψαλμικῆς, καὶ μάλιστα τῆς τρίτης περιόδου, “τῆς μεταβατικῆς ἐξηγητικῆς, 1670 – 1814”, τὴν ὁποία παρέλαβαν καὶ συστηματοποίησαν σὲ τελικὴ ἀναλυτικὴ μορφή οἱ τρεῖς Δάσκαλοι τῆς Νέας Μεθόδου, Χρῦσανθος – Γρηγόριος – Χουρμούζιος. Ἡ χειρόγραφη παράδοση καὶ ἡ γνώση ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς περιόδου ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ τί ὀρθῶς ἐξηγήθηκε σὲ τελικὴ μορφή καὶ καταγράφηκε ἀναλυτικά, τί παραλείφθηκε ἀπ' τοὺς τρεῖς δασκάλους καὶ γιατί, καὶ ποιῆς ἐκφραστικῆς ἰδιαιτερότητες κάποιων σημαδιῶν ἐνοποιοῦντο καὶ ἀποδόθηκαν μόνον μὲ μία ἐκφραστικὴ ἐκδοχὴ καὶ ἐρμηνεία,

ίσως και κατά την παράδοση συγκεκριμένου δασκάλου, ακόμα ποιά έκφραστικά ή χειρονομικά σημάδια και οι ίδιοι οι τρείς δάσκαλοι και οι σύγχρονοί τους χρησιμοποίησαν κατά την αρχή τής εξηγητικής δραστηριότητας και ποιά διατήρησαν ή έγκατέλειψαν ύστερα από κάποια χρονική περίοδο.

§ Και πρέπει να τονισθῆ, για να κατανοηθῆ, ότι οι μεταρρυθμιστές τρείς δάσκαλοι άπευθύνονταν σε όμοτέχνους ψάλτες και δασκάλους τής μουσικής τής έποχής τους, που κι εκείνοι, όπως αυτοί, γνώριζαν την τρέχουσα τότε συνοπτική σημειογραφία και μπορούσαν να αναπληρώνουν τις τυχόν ελλείψεις τής αναλυτικής σημειογραφίας, και μπορούσαν να αναλύουν τις συνοπτικά, πολλές φορές, καταγραμμένες ίδιες θέσεις, που τις κατέγραφαν αναλυτικά και οι τρείς δάσκαλοι τουλάχιστον μιá φορά, όταν τις πρωτοσυναντούσαν σε μελοποιήματα που εξηγοῦσαν. Το ίδιο μπορούσαν οι σύγχρονοι με τους τρείς δασκάλους τότε ψάλτες να διακρίνουν τις διαφορετικές έκφραστικές λεπτομέρειες που παρασήμαιναν τὰ σημάδια, που δέν διατήρησαν οι τρείς δάσκαλοι, και να τις αποδίδουν κατά την ψαλτική έρμηνεία τους. Αυτή ή κάποια ασάφεια, ως προς την έκφραση, που άφησαν οι τρείς δάσκαλοι, εύρισκε τις συγκεκριμένες όρθές λύσεις άπ' την προφορική ψαλτική παράδοση. Όσο όμως ο καιρός περνοῦσε και ή παλαιά γενεά τῶν ψαλτῶν εξέλειπε, τόσο και ή γνώση τής όρθῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, που άπέρρεε κι άπ' την παλαιά σημειογραφία, άτονοῦσε και έπασχε, και πάσχει· και συμβάλλει σε 'κατά βούληση σαφηνισμό' άπ' τόν κάθε αυτόκλητο 'αὔθεντικό' ψάλτη ή διδάσκαλο, κι έπομένως και σε 'κατά βούληση άπόρ-

ριψη' αὐτῶν τῶν ἐκφραστικῶν ἀπόψεων.

§ Τὸ θέμα, ἀκόμα, πρέπει νὰ προσδιορισθῇ στὸ μελοποιητικὸ ἔργο τῶν διδασκάλων τῆς πρὸ τοῦ 1814 ἐποχῆς πρὸς τὰ πίσω, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ μέγα κληρονόμημα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τὸ γραμμικὸ πρωτότυπος σὲ συνοπτικὴ σημειογραφία καὶ ἐξηγημένο μετὰ καὶ καταγραμμμένο μετὰ τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου. Ἡ ὁποιαδήποτε ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση αὐτοῦ τοῦ ἔργου τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς, μέχρι τὸ 1814, περιόδου πρέπει νὰ γίνεται μετὰ κριτικὸ πνεῦμα, καὶ ἄρα γνώση τῶν πηγῶν, γιὰ νὰ διασφαλίζεται ἡ γνήσια καὶ αὐθεντικὴ παράδοσή του. Ἀλλοιῶς πρόκειται γιὰ διασκευὴ καὶ παραχάραξη καὶ ἀλλοίωση τῶν ἐπωνύμων ἔργων, ποὺ οὔτε οἱ δημιουργοὶ του τὸ παρέδωσαν ἔτσι οὔτε ἡ σημειογραφικὴ του πρωτότυπη καταγραφή ὑπαγορεύει τέτοια παραμόρφωση. Καὶ ἐπειδὴ τὰ μελοποιήματα αὐτῶν τῶν διδασκάλων, ποὺ οἱ περισσότεροὶ ὑπῆρξαν Πρωτοψάλτες καὶ Λαμπαδάριοι τῶν πατριαρχικῶν ἀναλογίων, ἀποτελοῦν τὴν βασικὴ ψαλτικὴ παράδοση καὶ αὐτὰ διαδόθηκαν μετὰ πρῶτες ἐκδόσεις καὶ πρῶτες ἐπανεκδόσεις, εἶναι πρόδηλο ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν πρωτίστως καὶ τὸ μέλημα τῆς ὀρθῆς καὶ πιστῆς ἀποδόσεώς τους, μετὰ τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου. Εἶναι ὁ ἔντεχνος καὶ γραπτὸς μουσικὸς πολιτισμὸς μας, κτῆμα ὅλων μας, καὶ πρέπει νὰ τὸν σεβόμαστε ἀπολυπραγμῶντα.

§ Ἡ ἴδια διευκρίνιση κατὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς σημειογραφίας ἀφορᾷ καὶ στὰ πρωτότυπα συνθέματα τῶν διδασκάλων μετὰ τὸ 1814, ποὺ ἔγραψαν κατὰ τὸν τρόπο τῶν παλαιῶν δι-

δασκάλων, καὶ ἄρα χρησιμοποίησαν καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ ἴδια σημειογραφικὰ καὶ ψαλτικὰ μορφώματα.

§ Σχηματικά, ὑπάρχουν τέσσερις κατηγορίες, σὲ δημοσιευμένα βιβλία ἢ καὶ διδακτικὰ χειρόγραφα ἐγχειρίδια, χρήσεως τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας.

α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε

§ Τὰ πρωτόγραφα χειρόγραφα τῶν τριῶν διδασκάλων καὶ τῶν πρώτων μαθητῶν τους, καθὼς καὶ τῶν συγχρόνων ἀγιορειτῶν ἐξηγητῶν διδασκάλων, κυρίως Ματθαίου Βατοπεδινοῦ – Νικολάου Δοχειαρίτου – Ἰωάσαφ Διονυσιάτου, καὶ τὰ πρῶτα ἔντυπα μουσικὰ βιβλία στὸ Βουκουρέστι (τὸ 1820) καὶ τὸ Παρίσι (τὸ 1821) καὶ στὴ συνέχεια, ἀπ' τὸ 1824 στὴν Κωνσταντινούπολη, σώζουσι καὶ παραδίδουσι τὴν αὐθεντικὴν, μὲ μικρὰς διαφορὰς κατὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων, ἀναλυτικὴν σημειογραφίαν τῶν δύο ἀπ' τοὺς τρεῖς διδασκάλους, τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Χουρμούζιου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ταυτόσημη σὲ λεπτομέρειες. Ὁ Γρηγόριος εἶναι πιὸ συντηρητικὸς, ἐνῶ ὁ Χουρμούζιος εἶναι πιὸ ἀναλυτικὸς. Ἀναλυτικότεροι ἀκόμα εἶναι οἱ ἀγιορεῖτες ἐξηγητὲς, καὶ κυρίως ὁ Νικόλαος Δοχειαρίτης. Τὸ πρᾶγμα ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ δείχνει ἀκριβῶς τὴν πολυεῖδειαν στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοσιν τῆς σημειογραφίας. Καὶ ὁ λόγος ἐδῶ γίνεται γιὰ τὰ ἴδια μέλη τῶν παλαιῶν διδασκάλων, πῶς τὰ ἐξηγοῦν καὶ τὰ καταγράφουσι ἀναλυτικὰ οἱ δάσκαλοι ἐξηγητὲς, διαφοροτρόπως· καὶ μιά, καὶ δύο, καὶ τρεῖς καὶ περισσότερες ἐρμηνευτικὲς ἐκδοχαί. Καὶ κάποιες ἀπ' αὐτὰς δὲν δικαιολογοῦνται καὶ δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ' τὴν πρωτότυπὴν σημειογραφίαν.

β. Ἡ Νέα Μέθοδος, με ἀναλυτικὴ ἔρμηνεῖα

§ Ἀπ' τὸ 1850 καὶ μετὰ κάποιες ἐπανεκδόσεις παλαιότερων μουσικῶν βιβλίων εἰσάγουν διαφορετικὴ σημειογραφικὴ ἀνάλυση σὲ συγκεκριμένους “θέσεις” μελῶν, κατὰ παράβαση τῶν καθιερωμένων μετὰ τὴν πρώτη καὶ αὐθεντικὴ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῶν τριῶν διδασκάλων· καὶ παρεισάγουν καὶ πολλὰ φθορὰς γιὰ μετατροπὴ τῶν σαφῶς διατονικῶν τετραχόρδων κάποιων θέσεων σὲ χρωματικὰ ἢ, σπανιότερα, σὲ ἐναρμόνια. Τέτοιες φθορὰς δὲν πῆς ἤθελε ὁ δημιουργὸς μελοποιὸς καὶ δὲν πῆς ἔχει ἢ πρωτότυπη σημειογραφία καὶ δὲν πῆς ἔβαλαν στὴν ἐξήγησή τους οἱ τρεῖς δάσκαλοι. Ἡ εἰσαγωγή, ἐπομένως, καὶ τῶν διαφορετικῶν ἐρμηνειῶν – ἀναλύσεων καὶ τῶν χρωματικῶν φθορῶν, συνιστᾷ παράβαση καὶ παραχάραξη τῆς πρωτότυπης μελωδίας, καὶ ἀποτελεῖ, βέβαια, τὴν ἐπιβολὴ προσωπικῶν ἐρμηνειῶν τοῦ τάδε ἢ τὰδε ‘μουσικολογιώτατου’ ψάλτου ἢ μουσικοδιδασκάλου, ἐκδότου τῶν συγκεκριμένων ἐπανεκδόσεων. Διαμαρτυρίες ἐγέρθηκαν, σοβαροὶ μουσικοδιδάκτες ψάλτες ἀνέλαβαν νὰ ἐπανεκδώσουν βιβλία πάλι ἀπ' τὰ αὐθεντικὰ χειρόγραφα τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Χουρμουζίου, καὶ ἀπ' τὸν πατριαρχικὸ περίβολο προωθήθηκε ἡ ἐκδόσι μετὰ τὴν Πατριαρχικὴ σφραγίδα, γιὰ τὴν γνησιότητα τῆς ψαλτικῆς καὶ σημειογραφικῆς παραδόσεως. Ἡ προσαγωγή πληθώρας συγκεκριμένων μαρτυριῶν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ὅλοι, ὡστόσο, μποροῦν νὰ τὸ διαπιστώσουν αὐτὸ τὸ γεγονὸς μετὰ ἀπλῆ παραβολὴ τῶν αὐτῶν μελῶν σὲ δυο-τρεῖς διαφορετικὰς ἐκδόσεις τους.

§ Τὸ πρᾶγμα παίρνει τὴν μορφή ἀπειλητικῆς λαίλαπας στὶς πιδὸ πρόσφατες ἐκδόσεις βιβλίων τῆς Ψαλτικῆς μετὰ τὴν

χρήση αναλυτικώτατης σημειογραφίας, καταγραφής τῶν φωνητικῶν ιδιαιτεροτήτων τῶν ἐκδότων τους, τόσο πού δὲν ἀναγνωρίζεις πιὰ τὴν πρωτότυπη σύνδεση, ἂν πρόκειται γιὰ συγκεκριμένη ἐπώνυμη παλαιοῦ δασκάλου σύνδεση, κι ὅταν αὐτὸ ἀναγράφεται στὴν ἐπιγραφή κι ὅταν δὲν ἀναγράφεται. Δηλαδή· λέγεται “Κεκραγάριον, Πέτρου Πελοποννησίου”, καὶ δὲν ἔχει σχεδὸν καμιὰ σχέση μετὰ τὸ παραδεδομένο εἶτε μετὰ τὴν πρωτότυπη σημειογραφία τοῦ 1770 εἶτε μετὰ τὴν ἀναλυτικὴ κατὰ τὴν αὐθεντικὴ ἐξήγηση τῶν τριῶν διδασκάλων Κεκραγάριο τοῦ μακαρίτου Πέτρου Πελοποννησίου. Ἡ, δὲν ἀναγράφεται ὅτι εἶναι σύνδεση τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου· ἀπλᾶ “Κεκραγάριον, ἦχος τὰδε”, ἀλλὰ ἡ ἀναγραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκδότου ὡς καὶ τοῦ μελοποιῦ τοῦ, γιὰ παράδειγμα, Ἀναστασιματαρίου, σὲ κάνει νὰ ὑποθέσεις ὅτι εἶναι πράγματι σύνδεση τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ὅμως· πρόκειται πάλι γιὰ παραμόρφωση καὶ μελικὴ παραφόρτωση τοῦ Κεκραγαρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου. Κι εἶναι εὐκόλο ν’ ἀναπηδήσει τὸ ἐρώτημα· ‘μήπως αὐτὴ ἡ ψαλτικὴ ἐκδοχὴ εἶναι ὠραιότερη ἀπ’ τὸ πρωτότυπο μέλος’; Μπορεῖ, πράγματι, μετὰ τὰ σημερινὰ αἰσθητικὰ δεδομένα, νὰ ἀρέσει περισσότερο αὐτὴ ἢ καὶ κάποιες ἄλλες ἀπ’ πῆς πολλές πού μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν· – πολλές; ὅσες σχεδὸν καὶ οἱ ψάλτες μας! Τὸ θέμα εἶναι ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, κι ἔτσι συνευδοκοῦμε ὅλοι στὴν ἀλλοίωση καὶ παραχάραξη τῆς παραδόσεώς μας. Καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει σταματημὸ καὶ πορεύεται στὸν γκρεμὸ.

§ Καὶ ἐγείρεται τὸ κύριο καὶ πολὺπτυχο ἀμείλικτο ἐρώτημα· “Ποιὸς ἐπιτρέπει αὐτὴν τὴν ἀσυδοσία στὴν ἀναλυτικώ-

τατη, με προσωπικά φωνητικά καμώματα, σημειογραφία τῶν κλασσικῶν μελῶν; Μὲ ποιά ἱστορική καὶ σημειογραφική καὶ μορφολογική γνώση γίνεται αὐτὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ παρέμβαση σ' ἓνα κλασσικὸ μέλος ποῦ τοῦ ἀλλοιώνει τὴν μορφή; Ἐν ὀνόματι ποιᾶς ἀδιαμφισβήτητα ὀρθῆς προφορικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως αὐθαιρετοῦν κάποιοι Πρωτοψάλτες μας, ὅταν γνωρίζουμε, καὶ πρέπει νὰ ὑποπτεύουν καὶ οἱ ἴδιοι, ὅτι τὸ ἴδιο πρᾶγμα «ὁ εἷς διδάσκαλος τῆς αὐτῆς τέχνης τὸ λέγει ἀλλέως καὶ ἕτερος ἀλλέως» [κατὰ προσωπικὴ ἐρμηνεία]; {Ἀπόστολος Κώνστα Χῖος}. Ἡ ἀδιάκοπη προφορικὴ ψαλτικὴ παράδοση εἶναι θησαύρισμα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ὡς πὺς μέρες μας, με ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ σοβαρῶν ψαλτῶν. Πρέπει ὅμως νὰ περιχαρακῶνεται με θεωρητικὴ γνώση γιὰ νὰ μὴν ἐκτρέπεται καὶ ἐκπίπτει σὲ εὐτελεῖ ψαλτικὰ καμώματα. Τώρα περισσότερο ἀπὸ ἄλλη φορά, στὴν πλημμυρίδα τῶν παντοίων ἀπὸ παντοῦ ὀλόγυρά μας ἀκουσμάτων με συγκερασμένα διαστήματα, δηλαδὴ μοναχὰ τόνους καὶ ἡμιτόνια, καὶ με τὴν ραστώνη καὶ ὀλιγωρία νὰ μάθουμε σωστὰ καὶ διατηρήσουμε ὅσα μᾶς παρέδωσαν οἱ πατέρες μας καὶ ὅσα καλὰ ἀκόμα διατηροῦν, μεταξὺ τῶν δικῶν τους φωνητικῶν καμωμάτων, οἱ σεβαστοὶ σύγχρονοι Πρωτοψάλτες μας, τώρα χρειάζονται αὐτοὶ οἱ γνήσιοι φορεῖς τῆς αὐθεντικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως· χωρὶς προσωπικὲς φωνητικὲς ὑπερβολὲς καὶ μελικοὺς μετεωρισμοὺς καὶ ἀνάρμοστους γιὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη λαρυγισμοὺς καὶ μελισμούς, – «μήτε φωναῖς ἀτάκτοις κεχρηῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων...» – , κατὰ πῶς παρακε-

λεύεται ὁ οὐρανὸς καὶ τῆς Πενθέκτης Συνόδου (691 μ.Χ.), ἀλλὰ μὲ σοβαρὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῶν μελῶν. Καὶ χωρὶς, βέβαια, ἀλόγιστη μείξις ἀστέιων καὶ φθηνῶν εὐρωπαϊκῶν διφωνιῶν καὶ τριφωνιῶν σὲ διάφορες τελετὲς ἢ κάποια μέρη τῶν Ἀκολουθιῶν, ἂν θέλουν νὰ πείθουν ὅτι καὶ γνωρίζουν καλὰ καὶ σέβονται τὴν βυζαντινὴ παράδοση καὶ κόπτονται γι' αὐτὴν καὶ τὴν διαφυλάττουν.

γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίηση σημαδιῶν

§ Καὶ παλαιότερα, τὸ πρῶτο ἡμῶν τοῦ 19 αἰῶνος μὲ τὸν Ἀπόστολο Κώνστα Χίτο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸν Θεοφάνη Παντοκρατορινὸ στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀκόμα τότε, τὴν ἴδια περίοδο, μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἄλλων συστημάτων μουσικῆς γραφῆς, – τοῦ Λεσβίου καὶ τῶν Ἀλφαβητικῶν –, καὶ πρόσφατα, μὲ τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ κυρίως, παρατηρεῖται ἡ συντηρητικὴ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου νὰ χρησιμοποιεῖ σὲ συγκεκριμένους μελικὲς γραμμὲς καὶ κάποια ἄλλα χειρονομικὰ ἢ ἐκφραστικὰ σημάδια, πέρ' ἀπ' τὰ καθιερωμένα ἀπ' τοὺς τρεῖς διδασκάλους γνωστὰ ὡς 'σημάδια ποιότητος'. Ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ δάσκαλο σὲ δάσκαλο· κυρίως πέντε εἶναι αὐτὰ τὰ χρησιμοποιούμενα σημάδια. Καὶ τὰ πέντε δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας τῶν προηγουμένων περιόδων τῆς. Καὶ τὰ πέντε, ὅπως καὶ ὅλα τ' ἄλλα τὰ γνώριζαν οἱ δάσκαλοι, παρ' ὅλο ὅτι δὲν μᾶς παρέδωσαν συστηματικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἐνέργειά τους· αὐτὰ τὰ πέντε μάλιστα τὰ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ ἴδιοι στὶς πρωτοεξηγήσεις τους. Τῶν πέντε αὐτῶν σημαδιῶν ἀνέλυσαν τὴν ἐνέργεια,

ὄχι πάντοτε ὀρθά, ἢ, νὰ πῶ τὴν λεπτομέρεια, παρέδωσαν μιὰ ἑρμηνευτικὴ τους ἐκδοχὴ ἀπ' τὴς περισσότερες κατὰ περίσταση ποὺ ἔχουν. Καὶ κάποιων ἀπ' αὐτὰ τὰ σημάδια τὴν ἐνέργεια τὴν ἐνοποίησαν καὶ τὴν παρέδωσαν κοινὴ στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία, ὡσὰν αὐτὰ τὰ σημάδια νὰ παρασῆμαιναν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ἡ χρῆση, ἐπομένως, αὐτῶν τῶν σημαδιῶν δὲν παραφθείρει τὴν σημειογραφία, οὔτε περισσότερο τὸ ἴδιο τὸ σημαίνον μέλος· ἴσα-ἴσα, καὶ τὴν σημειογραφία εὐκολύνει γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν συγκεκριμένων λεπτῶν ἐκφράσεων καὶ τὸ μέλος τὸ ἴδιο κωδικοποιεῖ, τὸ διατηρεῖ καὶ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ ἄτεχνη ψαλμώδησή του. Ἡ ἐπανεισαγωγὴ τους πλουτισμὸ καὶ σαφέστερο προσδιορισμὸ τῆς σημειογραφίας ἀποτελεῖ, καὶ τίποτε περισσότερο.

δ. Διάκριση: νέες δημιουργίες ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφή

§ Πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἀπαραίτητη, ὡστόσο, διάκριση. Στὴς περιπτώσεις νέων μελοποιημάτων καὶ κατὰ τὴν μελοποιητικὴ δημιουργία παρίσταται ἀνάγκη νέων συμπλοκῶν ἢ συνυφάνσεων τῶν σημαδιῶν πρὸς συντελεσμὸ νέων μελωδιῶν, –κατὰ τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 19 αἰῶνος “τῶν νέων καὶ καινοφανῶν ἀσματομελιρρυτοφθόγγων θέσεων, ὡς τὰ νῦν ἀσματομελωδεῖται, κλπ.”–, ποὺ πρέπει νὰ καταγραφοῦν ἀναλυτικὰ - ἀναλυτικώτατα, τότε εἶναι πρόδηλο ὅτι δὲν ὑπάρχει θέμα παραφθορᾶς προϋπάρχοντος μέλους καὶ παραμορφώσεως συγκεκριμένης σημειογραφικῆς παραστάσεως. Εἶναι νέα μελικὴ δημιουργία καὶ παρουσιάζεται μὲ νέο σημειογραφικὸ ἔνδυμα.

Κι εἶναι ἐδῶ, αὐτὸς ὁ τομέας στὸν ὁποῖο καλοῦνται νὰ ζητεύσουν δημιουργικὰ οἱ σύγχρονοι μελοποιοί μας δάσκαλοι, γιὰ νὰ παραβγοῦν μὲ αὐτὰ τὰ νέα, τὰ ὀλοδικά τους μελοποιήματα, στὰ μαθήματα τῶν παλαιῶν διδασκάλων καὶ συγκαταριθμηθοῦν μ' ἐκείνους στὴν χορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελοποιῶν μας.

Δ'.

Θεωρητικὴ ἔρευνα·

§ Οἱ εἰσηγήσεις καὶ οἱ συζητήσεις κατὰ τὴς συσκέψεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔρπουσες, μὲ σειρά δεκάδων σχετικῶν κειμένων, στὸν ψαλτικὸ κόσμον αἰτιάσεις καὶ μομφές, κατὰ τῶν δῆθεν 'αὐθαιρεσιῶν', –καὶ τὸ πρᾶγμα κινεῖ ὑποψίες μήπως καὶ γιὰ ἰδιοτελεῖς λόγους διακινήσεως τῶν ἐκδοθέντων ἀπ' αὐτοὺς βιβλίων τους ἐκπορεύεται αὐτὴ ἡ ἔκρηξη αἰτιάσεων–, ἐσπιάστηκαν σὲ τρία μεγάλα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα καλεῖται ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα νὰ διαλευκάνει καὶ ἐπεξηγήσει καὶ παραδώσει τὴν σχετικὴ διδασκαλία. Τὰ κεφάλαια αὐτὰ προσδιορίζονται ὡς, α) ὀνομασίες τῶν ἤχων, β) εἰσαγωγὴ χειρονομικῶν σημαδιῶν, καὶ γ) ἡ χρῆσις τῶν ὑφεσο-διέσεων, ἢ, γενικεύοντας ἐγὼ λέγω 'συστηματικὰ θέματα'.

α. Ὀνομασίες τῶν ἤχων

§ Ὅλοι γνωρίζουμε τὴν ὀκτωηχία, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε τὴν πολυηχία μέσα στὴν ὀκτωηχία, παρ' ὅλο ὅτι στὴν πράξις τὴν συναντᾶμε καὶ περνᾶμε, δὲν γίνεταί ἄλλοιῶς, μέσ' ἀπ' αὐτὴ τὴν πολυηχία, γιὰ νὰ κανονίζουμε, ἄλλωστε, σωστὰ καὶ τὰ

ισοκρατήματα τῶν ἰσοκρατῶν ἢ ‘βαστακτῶν’. ‘Ὅλοι γνωρίζουμε τοὺς τέσσερεις κυρίους καὶ τοὺς τέσσερεις πλαγίους ἤχους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ὅλοι καὶ τοὺς μέσους, μεταξὺ τῶν κυρίων καὶ τῶν πλαγίων, ἤχους, οὔτε τοὺς παραμέσους καὶ τοὺς παραπλαγίους ἤχους· οὔτε, πάλι, τοὺς διφώνους καὶ τριφώνους καὶ τετραφώνους καὶ πενταφώνους καὶ ἑπταφώνους, παρ’ ὅλο ὅτι οἱ μαρτυρίες τῶν ἤχων αὐτὸ δηλώνουν κατὰ περίστασι, κι ἐμεῖς ψάλλουμε σωστά, σύμφωνα μὲ τὴν ἐνδείξι αὐτές. Εἶναι γνωστὸς ὁ ἀ’ ἤχος τετράφωνος, καὶ ὁ νοῦς ὅλων πηγαίνει στὴν βάση τοῦ Κε τοῦ ἀ’ ἤχου, γιὰ νὰ ψάλλουμε κυρίως παλαιὰ ἀργὰ σπικηραρικὰ μέλη, ἢ καὶ παπαδικὰ, ποὺ ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ μελικὴ δομὴ καὶ ἀπ’ τὰ σπικηραρικὰ μέλη τοῦ Ἀναστασιματαρίου καὶ Δοξασταρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου καὶ ἀπ’ τὰ εἰρμολογικὰ μέλη τῶν Καταβασιῶν. Τὸ ἴδιο, γνωρίζουμε τὸν πλ. ἀ’ πεντάφωνο ἤχο καὶ ὅλοι τὸν ἀποκαλοῦν μὲ τὴν περσικὴ λέξι “ἀτζέμ”, ποὺ σημαίνει ἀκριβῶς “πέρσης–περσικός”, καὶ τὸν συγχέουν μὲ ἑναρμόνιο ἤχο καὶ ἰσοκρατοῦν τὴν ἀνπιφωνία τοῦ Ζω (κάτω), γιὰ νὰ χάνεται ἔτσι ἄτεχνα ἢ ἔννοια τῆς πενταφωνίας. Καὶ γνωρίζουμε –ὅσοι γνωρίζουμε– νὰ ψάλλουμε τὸν προ-ψαλλόμενο στίχο στὰ προσόμοια τοῦ πλ. δ’ ἤχου “ὦ, τοῦ παραδόξου θαύματος” μὲ κατάληξι στὸν Βου, δὲν προσέχουμε ἴσως τὴν σημειογραφικὴ ἐνδείξι τοῦ ἤχου ποὺ μετὰ τὴν μαρτυρία ἔχει μιὰ διπλῆ ἀνάβασι, μὲ Ὀλίγον (ὀρθότερο εἶναι Ὀξεῖα) καὶ Κεντήματα ἀπὸ κάτω, γιὰ νὰ δείξει ἀκριβῶς αὐτὸ· τὴν διφωνία ἢ μεσότητα τοῦ ἤχου. Καὶ ἀλήθεια, πόσοι ψάλλουν σωστὰ τὰ προσόμοια μὲ τὸ μέλος τῆς πρώτης καὶ γνήσιας παραδόσεώς τους ἀπ’ τοὺς τρεῖς δασκάλους; καὶ

δὲν τοὺς ἐγκαλεῖ κανεῖς γι' αὐτό! Καὶ πολλὰ ἄλλα· καὶ τὰ περισσότερα μὲ ὅλα τὰ 'ψευδωνύμως' λεγόμενα "ἐπίσακτα" μέλη, ποὺ σημειώνονται νὰ ἀνήκουν σὲ ἓνα ἦχο καὶ ψάλλονται σὲ ἄλλον καὶ ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μέσοι κυρίως ἦχοι.

§ Ὅλη αὐτὴ ἡ πολυποικιλία τῶν ἦχων καὶ ἡ πολυωνυμία τους ὑπάρχει σὲ ὅλες τὶς Προθεωρίες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης πρὶν ἀπ' τὸ 1814 καὶ ἀποτελοῦν τὸν μέγα πλοῦτο τῆς ψαλτικῆς μας παραδόσεως· πλοῦτο ποὺ πλούτισε καὶ τὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ μὲ τὰ ἀντίστοιχα 'μακάμ'. Οἱ τρεῖς δάσκαλοι στὴν προσπάθεια τῆς ριζικῆς ἀπλοποιήσεως τῆς σημειογραφίας καὶ τῆς ψαλτικῆς πρακτικῆς παραθεώρησαν αὐτὴν τὴν ὀνομαστικὴ ποικιλία τῶν κλαδικῶν ἦχων, παρ' ὅλο ὅτι, τὸ λέω πάλι, διατήρησαν τὴν σημειογραφικὴ ἔνδειξη στὶς μαρτυρίες. Εἶναι γνωστὲς σὲ τυπωμένα βιβλία οἱ ὀνομασίες αὐτῶν τῶν κλαδικῶν ἦχων, ὅπως καὶ τῶν γνωστῶν ὀκτώ, μὲ τὴν ἀντίστοιχη τουρκικὴ ὀρολογία. Κι εἶναι γνωστὸ ὅτι πολλοὶ ψάλτες μας ἀπ' τὴν Πόλη καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία ἔχουν πρόχειρη στὶς συζητήσεις τους τὴν τουρκικὴ αὐτὴ ὀρολογία τῶν ἦχων. Κι εἶναι κατανοητὸ τὸ παράλληλο φαινόμενο, δηλαδὴ τοῦρκοι χανεντέδες ἢ καὶ ἀπλοῖ μουσικοὶ ἀκροατὲς νὰ ἀκοῦνε Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν καὶ ὀνοματίζουν μὲ τὴν τουρκικὴ ὀρολογία τὶς διαφορὰς μεταλλαγὰς τοῦ μέλους στοὺς κλαδικοὺς ἦχους. Εἶναι γεγονός, ἀκόμα, ὅτι κάποιοι μεταγενέστεροι Πρωτοψάλτες, τὸ β' ἡμισυ τοῦ 19 αἰῶνος, παρασημαίνουν τὰ ἴδια πράγματα μὲ διαφορετικὰς ἐνδείξεις, ἀπ' ὅ,τι οἱ τρεῖς δάσκαλοι, καὶ ἐξηγοῦν τὸ πρᾶγμα στοὺς προλόγους τῶν βιβλίων τους. Δὲν τοὺς ἐγκάλεσε ὁμως κανεῖς. Τί κακὸ εἶναι ἂν τὰ γνωρίζουμε πάλι τώρα

καὶ τὰ λέμε τὰ πράγματα μὲ τ' ὄνομά τους τὸ ἑλληνικό;

β. Εἰσαγωγή τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν

§ Ὅλοι γνωρίζουμε τὰ πέντε σημάδια ποιότητας, ποὺ διατήρησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι στὴ Νέα Μέθοδο, {Βαρεῖα, Ψηφιστόν, Ὀμαλόν, Ἀντικένωμα, Σύνδεσμος (= Ἐτερον Παρακάλεσμα)}, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ὅλοι τὴν ἀκριβῆ ἐνέργειά τους, ἢ μία, κι ὅλοι τὴν ἴδια, ἀπ' πὺς πολλές ἐνέργειές τους, γιατί στὰ διάφορα Θεωρητικὰ διαφορετικὲς περιγραφικὲς ἐπεξηγήσεις δίνονται καὶ στὰ ἔντυπα βιβλία ἀπὸ διαφόρους δασκάλους διαφορετικὲς ἀναλυτικὲς ἐρμηνευτικὲς καταγραφές τους συναντᾶμε. Κι ἡ προφορικὴ τους παράδοση; κι αὐτὴ ποικίλη εἶναι, ἀπὸ δάσκαλο σὲ δάσκαλο. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀδιαμφισβήτητα ὀρθή; Χρειάζεται γνώση, ποὺ μπορεῖ νὰ φωτισθῇ περισσότερο μὲ τὴν ἀναδρομὴ στὴν πρὸ τοῦ 1814 θεωρία καὶ σημειογραφία. «Ταῦτα γὰρ (τὰ μεγάλα σημάδια χειρονομίας, καὶ τὰ ἐκφραστικά, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος) ὡσπερ ὀδηγός ἐστι καὶ ἡγεμῶν ἐν τῷ οὕτως ἢ οὕτως εἰπεῖν, ἢ ἀργῶς μεταχειρίσασθαι τὰς φωνὰς ἢ συντόμως, ἢ μετὰ τόνου ἢ ἡσυχῶς», διδάσκει ὁ Γαβριὴλ ἱερομόναχος (μέσα ἐ' αἰῶνος) γιὰ τὴν πολλαπλότητα ἐρμηνείας τῆς ἴδιας θέσεως. Κι ἂν ἡ πλημμελὴς γνώση αὐτῶν τῶν πέντε σημαδιῶν, ποὺ κράτησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι, ὀδηγεῖ σὲ διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες, ποὺ μερικὲς ὅπως-δήποτε εἶναι ἐσφαλμένες, γιατί νὰ μὴ θέλουμε τὸν σαφῆ προσδιορισμὸ, ὅπως ἡ τέχνη καὶ ἡ παράδοση κανοναρχεῖ, καὶ τῆς ἐνέργειας αὐτῶν τῶν σημαδιῶν καὶ κάποιων ἄλλων ἀκόμη ποὺ κι ἂν δὲν ὑπῆρχαν θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπινοήσουμε ἐμεῖς τώρα γιὰ

τὸν καλύτερο σαφηνισμό τῶν ἐκφραστικῶν καμωμάτων τῆς φωνῆς σὲ συγκεκριμένα ψαλτικά μορφώματα, ποὺ ἡ παράδοση δημιούργησε καὶ τώρα τ' ἀφήνουμε καὶ χάνονται;

§ Τὰ χειρονομικὰ αὐτὰ σημάδια, ἢ σημάδια ποιότητας, ἔχουν καὶ ὀρθογραφικὴ σημασία. Οἱ τρεῖς δάσκαλοι προσδιόρισαν μὲ αὐτὰ συγκεκριμένους ὀρθογραφικὰς πλοκὰς, ἀπ' τῆς περισσότερης ποὺ εἶχαν, ὅπως ἄλλωστε περισσότερες ὀρθογραφικὰς, καὶ ἄρα καὶ ἐκφραστικὰς, συνυφάνσεις εἶχαν καὶ τὰ φωνητικὰ σημάδια. Τὰ ἄλλα πέντε-ἕξ σημάδια ποὺ δὲν διατήρησαν, {Λύγισμα, Πιάσμα, Τρομικὸν – Ἐκστρεπτόν, Παρακλητικὴ, κι ἀπ' τὰ φωνητικὰ σημάδια τὴν Ὁξεῖα}, ἔχουν κι ἐκεῖνα ὀρθογραφικὸ λόγο· χωρὶς αὐτὰ ἡ ἀναλυτικὴ σημειογραφία στὶς συγκεκριμένους περιπτώσεις εἶναι ἄνορθογραφη· εἶναι σὰν νὰ λείπουν τόνοι καὶ πνεύματα στὴν ἐλληνικὴ γραπτὴ γλῶσσα. Καὶ πρέπει ν' ἀναρωτηθοῦμε· ἄποσοι ἀποδίδουν τὰ σημάδια ποιότητας; Οἱ περισσότεροι ψάλλουν σὰν νὰ μὴ τὰ βλέπουν κὰν αὐτὰ τὰ σημάδια, καὶ σὰν νὰ μὴ ὑπάρχουν στὴ σημειογραφία. Μήπως πρέπει νὰ τὰ καταργήσουμε; Ὁχι, βέβαια! Δὲν εἶναι καλὸς σύμβουλος ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀγνωσία· τουναντίον, ἡ εὐμάθεια καὶ ἡ γνώση προάγουν τὴν τέχνη.

§ Ἄν πρέπει, πάλι, νὰ καταγράψουμε ἀναλυτικὰ, μόνο μὲ φωνητικὰ σημάδια, τὶς συγκεκριμένους ἐνέργειες τῶν χειρονομικῶν – ἐκφραστικῶν σημαδιῶν, καὶ τῶν πέντε ποὺ γνωρίζουμε καὶ τῶν ἄλλων πέντε ποὺ δὲν γνωρίζουμε, γιὰ τὰ ὁποῖα σηκώθηκε ὁ σάλος, εἶναι ἓνα ἄλλο θέμα, τεράστιο καὶ μᾶλλον ἀκατόρθωτο πρᾶγμα, γιὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πληθώρα τῶν περιπτώσεων, – σχεδὸν ἀνὰ δεῦτερο ἢ τρίτο φωνητικὸ σημάδι

στη σημειογραφία- , πού πρέπει νά ἀνακαταγράψουμε τήν γραπτή μας ψαλτική παράδοση. Ἄς ἀναλογισθοῦμε αὐτήν τήν πραγματικότητα! Ναί, βέβαια, τὰ πάντα μποροῦμε νά καταγράψουμε ἀναλυτικά μέ φωνητικά μοναχὰ σημάδια· ἡ σημειογραφία, ὅμως, ἔτσι καταντᾶ ἀπὸ **περιγραφική** θαυμαστή τέχνη σέ **προσδιοριστική** καὶ μονοσήμαντη γραφική παράσταση τῆς ἄυλης μουσικῆς, καὶ ἡ ψαλτική ἐρμηνεία θὰ κινδυνεύει νά εἶναι μονάχα ξερὴ φωνητικὴ ὑπόθεση· θὰ χαθῆ ἡ προσωπικὴ ἐλεύθερη, μέσα στοὺς σημειογραφικοὺς καὶ χειρονομικοὺς κανόνες τῶν σημαδιῶν, ἔκφραση τοῦ κάθε ψάλτη. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπλὸ θέμα, κι ἂς παρουσιάζεται ὡς ἀπλό. Τὸ θέμα θέλει συζήτηση καὶ σπουδὴ σέ βάθος.

γ. Ἡ χρῆση τῶν ὑφесо-διέσεων, ἢ 'συστηματικὰ θέματα'

§ Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι μεγάλο καὶ καίριο στὴν ἐν γένει μουσικὴ τέχνη. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ἐνασχόληση γιὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸ τῶν ποικίλων λεπτῶν διαστημάτων τῆς φωνητικῆς μουσικῆς εἶναι φαινόμενο παλαιότατο, καὶ συμπαροκολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς ἴσαμε σήμερα. Μέχρι τὸ 1814, τὸν κανονισμὸ τῆς Νέας Μεθόδου, δὲν ἀπαντᾶ πουθενὰ σαφῆς προσδιορισμὸς μέ μαθηματικοὺς ὄρους τῶν ὅποιων διαστημάτων. Εἶναι γνωστὴ ἡ Ἀριστοξενικὴ διαίρεση τοῦ μείζονος τόνου σέ τρεῖς διαιρέσεις, καὶ ἐπομένως σέ τέσσερα διαστήματα· τὸν τόνο, τὸ ἥμισυ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον τῆς φωνῆς. Τὸ ἐπαναλαμβάνουν οἱ βυζαντινοί· «ὅπου γὰρ οὐ ψάλλεται φωνῆς τὸ ἥμισυ, ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον οὐκ ἔνι φθορά, ...». Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ διατονικοὶ ἐλάσσονες καὶ ἐλάχιστοι ἀκέ-

ραιοι τόνοι, τὰ λείμματα καὶ οἱ χρωματικὲς καὶ ἐναρμόνιες διέσεις. «Τὰ γὰρ λεπτὰ τῶν φωνῶν ἔχουσιν ἀριθμὸν, ὃν οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν ὡς οὐκ ἀκηκότες οὐδὲ μεμαθηκότες, ὡς ἀμελεῖς», κανοναρχεῖ ἓνας βυζαντινὸς θεωρητικὸς. Θὰ τὸν ἀγνοήσουμε; Κατὰ τὴν Νέα Μέθοδο ὁ χωρισμὸς τῆς κλίμακας καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαστημάτων δὲν ἦταν ἀπόλυτα ἐπιτυχής. Καὶ χρειάστηκε τὸ πολύμοχθο καὶ πολύτιμο ἔργο τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881 νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπινοήσῃ νέα σημεῖα ἀλλοιώσεως, πῆς ὑφέσεις καὶ διέσεις, πού ὡς ἀπλὲς ἢ μονόγραμμες ἢ δίγραμμες ἢ τρίγραμμες προσδιορίζουν τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων καὶ πῆς ἀλλοιώσεις κατὰ δύο ἢ τέσσερα ἢ ἕξ δωδέκατα τοῦ μείζονος τόνου, ὅπως καλὰ γνωρίζουμε. Τώρα, ἡ δομὴ τῶν διαφόρων τετραχόρδων καὶ πενταχόρδων θεωρεῖται δεδομένη καὶ δὲν χρειάζονται ν' ἀναγράφονται οἱ ὑφεσο-διέσεις πού δείχνουν πῆς ἀλλοιώσεις. Δεδομένες ἐπίσης θεωροῦνται, καὶ διδάσκεται σχετικὰ στὴν θεωρία, οἱ διάφορες λεγόμενες ἔλξεις, γιὰτὶ ἀποτελοῦν συστατικὸ ἰδίωμα καὶ 'γνωριστικὴ ἰδέα' τοῦ κάθε ἤχου {κατὰ τὸν Γαβριὴλ ἱερομόναχο, 19 αἰῶνος}, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ σημειώνονται. Περιστασιακὲς ἔλξεις, ἢ καὶ σὲ κάποιες καίριες θέσεις ὑπομνηστικὲς, ἂν καὶ περιττὲς, πρέπει νὰ τίθενται, καὶ καλῶς τίθενται. Τίποτε περισσότερο.

Ε'.

Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία.

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ψάλτες.

“Μετὰ παρρησίας τολμᾶν”! Τόλμησα, λοιπόν, θαρρῶντας καὶ ἀπ’ τὴν εὐλογία σας καὶ τὴν ἀνοχή σας, καὶ κατέγραψα τὰ αὐτονόητα, ἢ ἔστω μιὰν ἐκδοχή τους, τὴν προσωπικὴ μου ἀπόψη, ὅπως τὴν ὑπαγορεύει ἡ ὅση γνώση εὐδόκησε ὁ Θεὸς ν’ ἀποκτήσω μὲ τὴν πολύχρονη ἔρευνα καὶ τὰ ἐπιστημονικά μου σπουδάσματα. Ἡ παρρησία στὴν ἐπιστήμη, ὅπως καὶ στὴν πίστη, εἶναι ἀρετὴ, ἀρετὴ ποὺ σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις σὲ ὀδηγεῖ σὲ θάνατο· καὶ τέτοιος θάνατος εἶναι ἀγιότητα γιὰ τὴν πίστη καὶ τουλάχιστον σημειῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν ἐπιστήμη, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ “καὶ ὅμως κινεῖται” τοῦ Γαληλαίου. Γνωρίζω καλὰ ὅτι τὰ ὅσα ἔγραψα τώρα ἐδῶ δὲν γίνονται εὐκόλα ἀποδεκτά· “καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι!”. Πολλοὶ ἀποδέκτες αὐτῆς τῆς Εἰσηγήσεως θὰ τὴν ἤθελαν ἀπρόσωπη ἢ πολυώνυμη, δηλαδὴ προῖον μιᾶς συλλογικῆς ἐπεξεργασίας. Καὶ πάλι, θὰ ἤθελαν μιὰ κύρωσή της ἀπὸ ὑπέρτερη ἀρχή· καὶ καλῶς ἴσως, παρ’ ὅλο ὅτι καὶ ἡ ὅποια ὑπέρτερη ἀρχὴ θὰ βασισθῆ πάλι στὴ γνώμη τοῦ ἢ τῶν εἰδημόνων. Ἡ προσωπικὴ αὐτὴ Εἰσήγηση τώρα εἶναι εὐάλωτη καὶ εὐκολοπαρεξήγητη, παρ’ ὅλο ὅτι εἶναι ἀπότοκη μιᾶς ἐνδεδεχοῦς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας καὶ θεωρίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς ἐλλοχεύει, ἐπειδὴ ὁ συντάκτης τῆς Εἰσηγήσεως εἶναι ἓνας καὶ εἶναι ἄνθρωπος κι αὐτός, κι εἶναι ἀνθρώπινο νὰ μὴν ἀναγνωρίζονται εὐκόλα αὐθεντίες μεταξὺ ὁμοτέχνων, ὅσο κι ἂν ἀδιάσειστα καὶ αὐτονόητα εἶναι αὐτὰ ποὺ

λέγονται, κι επειδή και τὸ ὕφος τῆς Εἰσηγήσεως δὲν εἶναι αὐστηρὰ ἐπιστημονικό, μὲ συστηματικό ἔλεγχο καὶ παράθεση πληθώρας μαρτυριῶν καὶ ἀντιπαραβολὴ συγκριτικὴ τῶν διαφόρων πτυχῶν τοῦ θέματος. Τέτοια εἰδικότερη ἐργασία εἶναι ἀνύσταχτο μέλημα καὶ τὸ ζητούμενο γιὰ τὸ προκείμενο θέμα.

Πάντως, ἐγὼ τόλμησα καί, κατὰ τὴν ἀνάθεση, ἰδοὺ ὁ ἰδρῶς τοῦ κόπου μου.

Στὶς εἰσηγήσεις καὶ συζητήσεις θίχτηκε καὶ τὸ θέμα τῆς “θεωρητικῆς αὐθεντίας”, ἀκριβῶς, κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Καὶ βέβαια, θεωρητικὴ αὐθεντία θεωρεῖται καὶ εἶναι ἡ παραδεδομένη θεωρία τῆς Νέας Μεθόδου, μὲ τὸ «Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς», τοῦ Χρυσάνθου {Τεργέστη 1832}, καὶ μὲ τὴν διδασκαλία τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, καὶ ἡ καθορισμένη διδασκαλία μὲ τὴν διαστρωμάτωση τῆς ὕλης σὲ πέντε ἔτη σπουδῶν κατὰ τὸν Κανονισμό τῆς «Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» τοῦ Ὁσείου Θεσσαλονίκης {ΦΕΚ 229/ΙΙ.ΙΙ.1957}, παρ’ ὅλο ὅτι πρέπει νὰ συνταχθῆ νέος Κανονισμὸς γιὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Εἶναι παρήγορο τώρα, ποὺ ἀπ’ τὴν πληθὺ τῶν Θεωρητικῶν ποὺ κατακλύζουν τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν σχετικὸ χῶρο, ὀνομαπίζονται μόνο κάποια συγκεκριμένα Θεωρητικά. Τ’ ἄλλα; Διαπιστώνεται τώρα ὅτι δὲν εἶναι καὶ ἀκραιφνῶς σωστά; Κι εἶναι ὄχι μόνο παρήγορο ἀλλὰ καὶ ἐλπιδοφόρο ὅτι ἐπιζητεῖται νὰ ψάλουμε ἀπ’ τὰ μουσικὰ βιβλία μὲ τὴν πατριαρχικὴ σφραγίδα. Ὡστόσο, παραξενεύει ἡ πρόταση, γιὰ τὴν παραδοξότητά της καὶ τὴν διατύπωσή της ἀπὸ συγκεκριμένον πρωτοψάλτη [τὸν Μανώλη Χατζημᾶρκο], ποὺ ἀκούστηκε ἐδῶ, ν’ ἀκοῦμε

δηλαδή τοὺς δίσκους τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀδελφότητος «Ἡ Ζωή», μετὰ τὴν χορωδία τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Ἱεροψαλτῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου Μπελούση!

Ἡ ἀπόψη ποὺ ἔρπει εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ διδάσκονται καὶ διαδίδονται “αὐθαρέτως”, μετὰ διδασκαλία καὶ κυκλοφόρηση βιβλίων, θεωρητικὲς ἀπόψεις διαφορετικὲς ἀπ’ τὴν καθιερωμένη διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς, ἢ τὸ χειρότερο σὲ ἀντικατάστασή της, ὀλίγον κατ’ ὀλίγον. Καὶ αἰωρεῖται ἡ σκέψη ὅτι ἂν πρέπει ν’ ἀλλάξει κάτι πρέπει νὰ ἐπικυρωθῇ ἀπ’ τὴν ἀρμόδια Ἀρχή, καὶ στὸ προκείμενο τὴν Ἐκκλησία. Αὐτὸ τὸ ὑποθετικὸ “ἂν πρέπει ν’ ἀλλάξει κάτι” σὲ ἄλλες διατυπώσεις πιὸ ἔμφρονες, λέγεται κατηγορηματικά· “νὰ προηγηθῇ μία σὲ βάθος ἔρευνα”.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν διαφορῶν σημείων μετὰ τὰ ὁποῖα διαρθρώνεται αὐτὴ ἡ Εἰσήγησις, ἀνεκύψαν καὶ πολλὲς ἄλλες πτυχὲς τῆς παραδόσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἐρμηνείας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, πέρ’ ἀπ’ τὰ συγκεκριμένα τρία θέματα, πτυχὲς ποὺ μένουν σὲ νεφελώδη κατάστασις, ἢ ποὺ προσεγγίζονται διαφοροτρόπως ἀπ’ τοὺς δασκάλους καὶ ψάλτες καθ’ ὅλη τὴν μετὰ τὸ 1814 περίοδο. Καὶ ἄλλες ἀκόμη λεπτομέρειες ἂν θέλουμε μπορούμε νὰ ἀπαριθμήσουμε, ποὺ εἴτε ἀπαντοῦν σὲ βιβλία, ὅπως κάποια περίεργα νεοφανῆ ἀπηχήματα, ἀντὶ τῶν παλαιῶν ποὺ δὲν γνωρίζουν οἱ ψάλτες, εἴτε ἐνεργοῦνται στὴν ψαλτικὴ πράξι. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι γίνονται αὐθαρεσίες στὴν Ψαλτικὴ παντοῦ καὶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε καὶ ἀπ’ τοὺς πάντες· καὶ στοὺς κατὰ κόσμον ἱεροὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστικά

κέντρα καὶ τὰ μεμονωμένα μοναστήρια. Ἀτόνησε ὁ ζήλος καὶ ἐξέλιπαν οἱ Τυπικάρηδες καὶ Ἐκκλησιάρχες νὰ μετροῦν τὰ σαράντα Κύριε ἐλέησον, –νὰ μὴ λείψει οὔτε ἓνα–, καὶ νὰ ἀνακαλοῦν πὺς ὅποιες ἐκτροπές. Ἡ λεγόμενη ἀδιάκοπη παράδοση εἶναι χωλὴ σπὺς μέρες μας. Οἱ ψαλτικὲς αὐθαιρεσίαι ἐπηρεάζουν καὶ τὸ τελετουργικὸ μέρος τῆς λατρείας, μὲ οὐσιαστικότερη βλάβη, ἀφοῦ συμβάλλουν σὲ ἐγκαταλείψεις ὑμνογραφικῶν εἰδῶν, ἢ συντμήσεις ἢ κολοβάσεις τῶν ἀκολουθιῶν, μὲ τὸ νὰ παραφορτώνονται μερικὰ κάποια εἶδη καὶ νὰ παρατρέχονται “χῦμα” κάποια ἄλλα· καὶ τὸ χειρότερο ἀκόμα αὐτὲς οἱ μορφολογικὲς κακοποιήσεις νὰ γίνονται στὸ ἴδιο ψάλμα, τὸ Χερουβικό, γιὰ παράδειγμα.

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ὁμότεχνοι·

Θεωρῶ ὡς σημεῖο τῶν καιρῶν τὸν κάποιο τάραχο ποὺ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ κινήσει τὴν ἱεροψαλτικὴ τάξη, γιὰτὶ μὲ αὐτὸν ἀνακινήθηκαν καὶ ὀρθώθηκαν πολλὰ θέματα τῆς Ψαλτικῆς μας, τῆς λεγόμενης Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς ἢ Νεώτερης Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, καὶ ἀπ’ τὴν πλευρὰ τῆς Θεωρίας καὶ ἀπ’ τὴν πλευρὰ τῆς Πράξεως. Τὰ θέματα αὐτὰ ἢ οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς χρονίζουν διφορούμενα ἢ ἀμφισβητούμενα, καὶ μόνον καλὸ δὲν κάνουν στὴν ὑπόθεσι τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων τοῦ τόπου μας· ἴσα-ἴσα διαιωνίζουσι μιὰ ὀμυχλώδη κατάστασι, γεννοῦν σύγχυσι καὶ ἀμφισβήτησι, ἐγείρουσι διχογνωμίας “καὶ μωρὰς συζητήσεις”, ὑποδαυλίζουσι πάθη καὶ μίση μεταξὺ τῶν ψαλτῶν καὶ τελικὰ συμβάλλουσι σὲ παραφθορὰ τῆς τέχνης, κατὰ τὸ “τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖ” {χφ. Ξηροποτάμου 357}. Αὐτὸ φαίνεται κατὰ τὴν διδασκαλία ἀπὸ διαφόρους δασκὰ-

λους καὶ ψάλτες μὲ διαφορετικὲς μεθόδους κατὰ τὴν αὐτο-πρόβλητη αὐθεντία τους. Καὶ βέβαια, ἡ χρῆση ἀπὸ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοῦ συγκερασμένου πιάνου τοὺς ἀφήνει ἀνυποψίαστους γιὰ τὸ σκότωμα καὶ τὴν ἀμπεπόληση τοῦ πλούτου τῶν λεπτῶν διαστημάτων καὶ τῶν μικρῶν καὶ γλυκῶν ἐκφραστικῶν ἐπιτηδεύσεων τῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρώπου. ...

Τὸ σημεῖο τῶν καιρῶν δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ πιστοποίηση τῶν θεμάτων, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῶν ὅσα ἔγερσαν καὶ λύγισαν ἀπ' τὸ βᾶρος δεινῶν καὶ πολυχρονίων περιστάσεων. Τὸ προκείμενο θέμα, ἡ θεώρηση δηλαδὴ τῆς καταστάσεως τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων, ἀπὸ ἀποψη θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, εἶναι μεγάλο κι εἶναι καίριο λειτουργικὸ θέμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὴν Ἐκκλησία ζοῦμε ὅλοι μὲ τὸ πνεῦμα “τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου” καὶ ὄχι τῆς καταργήσεως. Τὸ σεπτὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πάντοτε, μέχρι τώρα, μὲ πῆς Πατριαρχικὲς Σχολές καὶ Ἐπιτροπές “συμπλήρωνε” τὰ ἐλλείποντα στὴν παράδοση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ μὲ τὴν ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν διαφυλάττει τὴν παράδοση. Ἡ ἀδιάκοπη, πάλι, ψαλτικὴ παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν ἄλλων μοναστηριῶν «ἐν ἐσπέρα καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρία καὶ ἐν παντὶ καιρῶ» ἀναπέμπει τὸν ἴδιο καὶ ἀπαράλλαχτο “ἦχο τῶν ἑορταζόντων”. Καὶ σὲ ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς εὐλογημένης ἑλληνικῆς γῆς, παρ' ὅλη τὴν ποικιλοχρῆμα κατὰ τὰ διάφορα ψαλτικὰ “ῦφη”, τὰ βυζαντινὰ ἀκούσματα εἶναι καὶ ὁ γλυκασμὸς καὶ ὁ ἀναπαυμὸς τῶν ψυχῶν μας, καθὼς καὶ ὅλων τῶν ζωγραφισμένων ἀγίων μας μέσα σπὶς ἐκκλησιές μας.

Μακαριώτατε·

Ταπεινῶς προάγομαι νὰ εἰσηγηθῶ τὴν σύσταση ἀπὸ κοινοῦ, ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ καὶ Μητρὸς Ἐκκλησίας, τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μιᾶς ὀλιγομελοῦς, ἕως ἑπταμελοῦς, «Μουσικολογικῆς Ψαλτικῆς Ἐπιτροπῆς», γιὰ νὰ προβῆ στὴν μελέτη τῶν ἀνακυφάντων θεμάτων, τὸν καθορισμὸ τῶν ὑπαγορευομένων ἀπ' τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τέχνη λύσεων, καὶ τὴν αὐθεντικὴ ἐπιβολὴ τῶν πορισμάτων αὐτῶν, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἔρμηνεία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης· καὶ “εἰς κοινὸν ὄφελος” καὶ ἐπαύξηση “τῆς εὐεργεσίας τῶν Τριῶν Διδασκάλων τῆς Νέας Μεθόδου”.

Ἡ ὁμόνοια καὶ ὁμοφωνία περὶ τὰ ψαλτικά εἶναι θεσπέσιος ψαλμός· καὶ ὁ ψαλμός, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο, εἶναι “*φι-
λίας συναγωγός, ἔνωσις διεστώτων, ἐχθραίνοντων διαλλακτῆ-
ριον. Τίς γὰρ ἐπὶ ἐχθρὸν ἠγεῖσθαι δύναται, μεθ' οὗ μίαν ἀφῆκε
πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὡστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν
ἀγάπην, ἡ ψαλμωδία παρέχεται*”. Εἰρηνεύσωμεν. Ἀμήν.

ΓΡ. Θ. ΣΤΑΘΗΣ

Ἀθήνα, ἀγρυπνία 7 πρὸς 8 Σεπτεμβρίου 2001

